

Lorestan University

Applied Research in Natural Resources Engineering

Journal Homepage: <https://arne.lu.ac.ir/>

Experience-Based Tourism Management in Protected Areas: Analysis of Challenges and Sustainable Solutions for Integrating Conservation and Education (Case Study: Ghalikuh Protected Area)

Ali Zanganeh¹ and Mohammad Hossein Irannejad Parizi¹

1. Department of Environment, Faculty of Natural Resources and Desertification, Yazd University, corresponding author, Corresponding author. Email: zanganeh@stu.yazd.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 25 February 2026

Received in revised form 10 June 2026

Accepted 27 May 2026

Available online 27 June 2026

Keywords:

Experience-Based tourism, protected areas, SWOT analysis, integration of conservation and education

ABSTRACT

Protected areas, as the most valuable reserves of biodiversity, have become a focal point of the emerging "experience-based tourism" approach—an approach that, through deep immersion of tourists in the natural environment, transforms them from passive spectators into active agents in the learning and conservation process. However, the simultaneous management of tourism development and ecological protection has always been one of the most complex challenges facing the managers of these areas. This study aims to analyze the challenges and propose sustainable solutions for integrating conservation and education within the framework of experience-based tourism management in the Ghalikuh Protected Area, employing a mixed-method approach (quantitative-qualitative) with an emphasis on the SWOT strategic analysis matrix. Data were collected through questionnaires (384 tourists, 50 members of nomadic communities, and 30 experts), semi-structured interviews with 15 experts, and field observations. The findings of the Internal Factor Evaluation (IFE) matrix with a score of 3.83 and the External Factor Evaluation (EFE) matrix with a score of 4.47 indicated that the area enjoys a relatively favorable position in leveraging opportunities (legal support with a weight of 0.13 and increasing demand with a weight of 0.12) and strengths (biodiversity with a weight of 0.12 and indigenous knowledge of nomads with a weight of 0.10). However, it faces serious weaknesses such as infrastructure deficiencies (weight 0.14) and lack of carrying capacity monitoring (weight 0.10), as well as the threat of excessive livestock grazing pressure (weight 0.16). Based on the Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM), the strategy of "designing seasonal tourism trails with the participation of nomadic communities, empowering them as local nature interpreters, and establishing a dynamic monitoring system for the area's carrying capacity" with an attractiveness score of 7.42 was selected as the top strategy. This strategy, by transforming threats into opportunities and compensating for key weaknesses, paves the way for integrating conservation and education in Ghalikuh. The results indicate that Ghalikuh, with its unique natural and cultural attractions and the presence of nomadic communities possessing indigenous knowledge, has the potential to become a successful model for experience-based tourism management grounded in conservation and education at the national level. Realizing this important goal requires serious commitment from managers, active participation of local communities, development of green infrastructure, and scientific monitoring of the implementation of the formulated strategies.

Cite this article: Zanganeh, A., & Irannejad Parizi, M.H., (2026). Experience-Based Tourism Management in Protected Areas: Analysis of Challenges and Sustainable Solutions for Integrating Conservation and Education (Case Study: Ghalikuh Protected Area). *Applied Research in Natural Resources Engineering*, 1 (1), <https://doi.org/10.22034/arne.2026.1.1.6>

© Author(s) retain the copyright.

DOI: <https://doi.org/10.22034/arne.2026.1.1.6>

Publisher: University of Lorestan.

Introduction

Protected areas, as the most valuable reserves of global biodiversity, have become focal points for the emerging "experience-based tourism" approach—a paradigm that transcends mere sightseeing to immerse tourists deeply in natural and cultural settings, transforming them from passive spectators into active agents in learning and conservation processes. This approach, rooted in the experience economy concept, emphasizes emotional connection, storytelling, and meaningful engagement with place rather than superficial image accumulation. However, the simultaneous management of tourism development and ecological protection presents one of the most complex challenges facing protected area managers, as any human intervention in these fragile ecosystems, if undertaken without scientific frameworks and local community participation, can lead to vegetation degradation, wildlife disturbance, and erosion of cultural heritage. The integration of environmental education with tourism experience has emerged as a particularly effective strategy, where visitors engage in indirect yet profound learning through interaction with trained local guides, participation in citizen science monitoring, and utilization of interpretive technologies. Research in environmental psychology demonstrates that discovery-based experiences produce more lasting impacts on ecological attitudes than linear, lecture-based approaches. This study addresses the critical gap between conservation goals and tourist behavior by examining Ghalikuh Protected Area, located in Iran's Zagros Mountains, which features exceptional biodiversity, pristine landscapes, and active nomadic communities possessing rich indigenous knowledge. The area faces mounting pressures from unregulated livestock grazing, inadequate infrastructure, and tourism-related impacts, yet offers unique potential for developing an experience-based tourism model that simultaneously advances conservation objectives and educational outcomes.

Methodology

This research employed a mixed-method approach (quantitative-qualitative) utilizing the SWOT strategic analysis matrix to assess challenges and propose sustainable solutions for integrating conservation and education within experience-based tourism management at Ghalikuh Protected Area. Data were collected through three primary instruments: structured Likert-scale questionnaires administered to 384 tourists (calculated using Cochran's formula), 50 nomadic community members (purposive sampling), and 30 environmental and tourism experts (Delphi method); semi-structured in-depth interviews with 15 local experts and managers to identify indigenous challenges and latent capacities; and field observations with photographic documentation to assess infrastructure status, tourist distribution patterns, and environmental behaviors. Quantitative data were analyzed using SPSS software through one-sample t-tests and ANOVA, while qualitative data underwent conventional content analysis with three-stage coding (open, axial, selective) in MAXQDA software. The SWOT matrix was developed separately for each stakeholder group and then consolidated into a final integrated matrix. The Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM) was employed to prioritize identified strategies. Instrument validity was confirmed through Content Validity Ratio (CVR) and Content Validity Index (CVI), while reliability was established through Cronbach's alpha coefficients (threshold >0.7). Findings were validated through participant review and peer examination.

Results and Discussion

The SWOT analysis revealed that Ghalikuh Protected Area's Internal Factor Evaluation (IFE) matrix scored 3.83 and External Factor Evaluation (EFE) matrix scored 4.47, indicating a relatively favorable position for leveraging opportunities and strengths. The most significant strengths included exceptional biodiversity (weight 0.12) and nomadic indigenous knowledge (weight 0.10), while the primary opportunity was legal support from the Environmental Protection Organization for sustainable tourism initiatives (weight 0.13) alongside increasing social demand for nature-based tourism (weight 0.12). However, critical weaknesses included severe infrastructure deficiencies (weight 0.14), absence of an integrated management plan (weight 0.12), and lack of a dynamic monitoring system for carrying capacity (weight 0.10). The most serious threat identified was excessive livestock grazing pressure and conflicts with nomadic communities (weight 0.16), followed by climate change impacts on water resources (weight 0.14) and unregulated tourist entry causing habitat damage (weight 0.13). Based on the QSPM matrix, the offensive strategy (SO) of "designing seasonal tourism trails with nomadic community participation, empowering them as local nature interpreters, and establishing a dynamic monitoring system for the area's carrying capacity" achieved the highest attractiveness score of 7.42, selected as the optimal strategy. This strategy simultaneously leverages core strengths (biodiversity and indigenous knowledge) and key opportunities (legal support and increasing demand), while converting the primary threat (overgrazing) into an opportunity through nomadic participation and addressing the critical weakness (lack of monitoring). The integrated approach transforms nomads from potential conservation obstacles into active stewards and local interpreters, creating sustainable livelihoods while ensuring ecological protection. Complementary strategies including interactive interpretation stations with nomadic participation (weight 0.15), green infrastructure development (weight 0.12), and educational mobile applications (weight 0.10) further reinforce this integrated conservation-education framework.

Conclusion

This study demonstrates that Ghalikuh Protected Area possesses exceptional potential for developing a successful experience-based tourism model that integrates conservation and education objectives. The SWOT and QSPM analyses confirm that while the area faces serious challenges—particularly infrastructure deficits, lack of monitoring systems, and livestock grazing pressure—its unique combination of biodiversity, pristine landscapes, and nomadic indigenous knowledge provides a strong foundation for sustainable tourism development. The top-ranked strategy of designing seasonal tourism trails with nomadic community participation and establishing dynamic carrying capacity monitoring offers a practical pathway for transforming threats into opportunities, creating economic incentives for conservation while ensuring ecological integrity. For successful implementation, this strategy requires: establishing interpretive stations with trained nomadic guides; developing green accommodation and service infrastructure; creating educational mobile applications for self-guided interpretation; implementing participatory monitoring systems; and enforcing protective regulations. Crucially, nomadic communities must be empowered as primary beneficiaries and active stewards rather than obstacles to conservation. The Ghalikuh model demonstrates broader applicability for Iran's protected areas facing similar challenges, suggesting that experience-based tourism—when designed with scientific rigor, local participation, and integrated monitoring—can simultaneously advance biodiversity conservation, environmental education, community development, and sustainable regional growth. Realizing this vision demands sustained commitment from managers, active community engagement, and continuous scientific oversight of implemented strategies.

مدیریت گردشگری تجربه محور در مناطق حفاظت شده: تحلیل چالش ها و راهکارهای پایدار برای تلفیق حفاظت و آموزش (مطالعه موردی: منطقه حفاظت شده قالیکوه)

علی زنگنه^۱ و محمدحسین ایران نژاد پاریزی^۱

۱. گروه محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی و کوبرشناسی، دانشگاه یزد، نویسنده مسئول. رایانامه: zanganeh@stu.yazd.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۰۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۰ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۶ کلیدواژه ها: گردشگری تجربه محور، مناطق حفاظت شده، تحلیل SWOT، تلفیق حفاظت و آموزش	مناطق حفاظت شده به عنوان ارزشمندترین ذخایر تنوع زیستی، در کانون توجه رویکرد نوین «گردشگری تجربه محور» قرار گرفته اند؛ رویکردی که با غوطه وری عمیق گردشگر در بستر طبیعت، او را از تماشاگر منفعل به کنشگری فعال در فرایند یادگیری و حفاظت ارتقا می دهد. با این حال، مدیریت همزمان توسعه گردشگری و صیانت اکولوژیک، همواره یکی از پیچیده ترین چالش های پیش روی مدیران این مناطق بوده است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل چالش ها و ارائه راهکارهای پایدار برای تلفیق حفاظت و آموزش در چارچوب مدیریت گردشگری تجربه محور در منطقه حفاظت شده قالیکوه، با رویکرد ترکیبی (کمی-کیفی) و با تأکید بر ماتریس تحلیل راهبردی SWOT انجام شد. داده ها از طریق پرسشنامه (۳۸۴ گردشگر، ۵۰ نفر از جوامع عشایری و ۳۰ کارشناس)، مصاحبه های نیمه ساختاریافته با ۱۵ خبره و مشاهده میدانی گردآوری گردید. یافته های ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) با امتیاز ۳.۸۳ و عوامل خارجی (EFE) با امتیاز ۴.۴۷ نشان داد که منطقه از وضعیت نسبتاً مطلوبی در بهره گیری از فرصت ها (حمایت قانونی با وزن ۰.۱۳ و افزایش تقاضا با وزن ۰.۱۲) و نقاط قوت (تنوع زیستی با وزن ۰.۱۲ و دانش بومی عشایر با وزن ۰.۱۰) برخوردار است، اما با ضعف های جدی نظیر کمبود زیرساخت (وزن ۰.۱۴) و نبود نظارت بر ظرفیت برد (وزن ۰.۱۰) و تهدید فشار چرای بی رویه دام (وزن ۰.۱۶) مواجه است. بر اساس ماتریس برنامه ریزی راهبردی کمی (QSPM)، راهبرد «طراحی مسیرهای گردشگری فصلی با مشارکت جوامع عشایری، توانمندسازی آنان به عنوان مفسران بومی طبیعت و استقرار سیستم نظارت پویا بر ظرفیت برد منطقه» با امتیاز جذابیت ۷.۴۲، به عنوان برترین راهبرد انتخاب شد. این راهبرد با تبدیل تهدید به فرصت و جبران ضعف های کلیدی، زمینه ساز تلفیق حفاظت و آموزش در قالیکوه می گردد. نتایج نشان می دهد که قالیکوه با دارا بودن جاذبه های طبیعی و فرهنگی منحصر به فرد و حضور جوامع عشایری دارای دانش بومی، ظرفیت تبدیل شدن به الگویی موفق برای مدیریت گردشگری تجربه محور مبتنی بر حفاظت و آموزش در سطح کشور را دارد و تحقق این مهم، نیازمند عزم جدی مدیران، مشارکت فعال جوامع محلی، توسعه زیرساخت های سبز و نظارت علمی بر اجرای راهبردهای تدوین شده است.

استناد: زنگنه، علی و ایران نژاد پاریزی، محمدحسین. (۱۴۰۵). مدیریت گردشگری تجربه محور در مناطق حفاظت شده: تحلیل چالش ها و راهکارهای پایدار برای

تلفیق حفاظت و آموزش (مطالعه موردی منطقه حفاظت شده قالیکوه). *پژوهش های کاربردی مهندسی منابع طبیعی*، ۱ (۱).

<https://doi.org/10.22034/arne.2026.1.1.6>

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه لرستان.

مقدمه

تردیدی نیست که مناطق حفاظت‌شده، به‌عنوان ارزشمندترین ذخایر تنوع‌زیستی کره زمین، در کانون توجه رویکردی نوین در صنعت گردشگری به نام «گردشگری تجربه‌محور» قرار گرفته‌اند؛ رویکردی که فراتر از بازدید صرف و نگاه سطحی، بر غوطه‌وری عمیق و معنادار گردشگر در بستر طبیعی و فرهنگی مقصد تأکید داشته و او را از جایگاه یک تماشاگر منفعل به کنشگری فعال در فرایند یادگیری و حفاظت ارتقا می‌دهد (Pine & Gilmore, 1998; Pine & Gilmore, 1999). در این چارچوب، تجربه صرفاً یک محصول فرعی گردشگری نیست، بلکه خود اصل و هدف اصلی سفر تعریف می‌شود و گردشگر به دنبال داستان‌ها، حس تعلق و ارتباط عاطفی با مکان می‌گردد، نه صرفاً انباشت تصویر یا عبور از مناظر (Prentice, Witt, & Hamer, 1998). با این حال، مدیریت همزمان دو هدف به ظاهر متضاد، یعنی گسترش گردشگری و صیانت اکولوژیک، همواره یکی از پیچیده‌ترین چالش‌های پیش روی مدیران این مناطق بوده است؛ چراکه هرگونه مداخله انسانی در این بومسامانه‌های شکننده، اگر بدون چارچوب علمی و مشارکت جوامع محلی صورت پذیرد، میتواند به فرسایش پوشش گیاهی، اختلال در چرخه‌های حیات وحش، و گسست پیوندهای فرهنگی بومی بینجامد و درنهایت، خود سرمایه‌های اصلی جاذب گردشگر را نیز با تهدید مواجه سازد (Mason, 2016; Hall & Page, 2014). پژوهش‌های گسترده در حوزه تأثیرات گردشگری نشان داده است که حتی فعالیت‌های به ظاهر کم‌خطر نظیر پیاده‌روی و کمپینگ، در صورت تداوم و عدم مدیریت، میتوانند موجب تغییر در بافت خاک، کاهش زادآوری گیاهان بومی و ایجاد استرس در جمعیت‌های جانوری شوند (Newsome, Moore, & Dowling, 2013; Buckley, 2009). در این میان، آنچه در ادبیات نوین حفاظت به عنوان یک راهبرد کارآمد و فراتر از راهکارهای صرفاً سلبی (ممنوعیت محور) مطرح شده، تلفیق هدفمند «آموزش محیط زیستی» با «تجربه گردشگری» است (Ballantyne & Packer, 2011; Ham, 2016). این تلفیق به گونه‌ای طراحی می‌شود که هر بازدیدکننده، به محض ورود به منطقه، در یک فرایند یادگیری غیرمستقیم اما عمیق قرار گیرد و ارزش‌های نهفته در آن اکوسیستم را نه از طریق تابلوهای خشک و هشداردهنده، بلکه از طریق تعامل حسی با راهنمایان بومی آموزش دیده، شرکت در برنامه‌های پایش مشارکتی، و بهره‌گیری از ابزارهای تفسیری نوین (مانند اپلیکیشن‌های واقعیت افزوده و مسیرهای خودراهنما) درک کند (Tilden, 1977; Beck & Cable, 2011). مطالعات تجربی در حوزه روانشناسی محیطی و آموزش بزرگسالان نشان داده است که تجارب مبتنی بر کشف و شهود، تأثیری ماندگارتر از روشه‌ای خطی و سخنرانی محور بر نگرش اکولوژیک افراد دارند و این دقیقاً همان نقطه اتکایی است که میتواند شکاف تاریخی میان اهداف سازمان‌های حفاظتی و رفتار گردشگران را پر کند (Falk & Dierking, 2000; Hvenegaard, 2011). به بیان دقیق‌تر، هنگامی که گردشگر خود را در مقام یک «کاشف» یا «همیار» در حفاظت از یک منطقه می‌بیند، انگیزه درونی او برای رعایت اصول محیط زیستی به طور چشمگیری افزایش می‌یابد که این پدیده در ادبیات آموزشی با عنوان «یادگیری تجربه‌محور دگرگون‌ساز» شناخته می‌شود (Walter, 2013; Orams, 1997). با این وجود، تحقق این آرمان در عمل، نیازمند عبور از موانع ساختاری متعددی است که پژوهشگران این حوزه به تفصیل به آنها پرداخته‌اند؛ از جمله: فقدان زیرساخت‌های سبز و استاندارد، نبود سیستم نظارت پویا بر ظرفیت برد فیزیکی منطقه، ضعف در توانمندسازی نیروی انسانی محلی به عنوان راویان طبیعت، و مهم‌تر از همه، عدم وجود یک برنامه جامع مدیریت یکپارچه که به جای رویکرد جزیره‌ای، بر راهبردهای کل‌نگر و مبتنی بر هم‌افزایی منافع ذینفعان تکیه داشته باشد (McCool & Moisey, 2008; Sharpley, 2018). مفهوم «ظرفیت برد گردشگری» در اینجا نقشی کلیدی ایفا می‌کند؛ چرا که مدیران باید تشخیص دهند که یک منطقه حفاظت‌شده در هر فصل، چند بازدیدکننده را می‌تواند بدون آنکه دچار تخریب فیزیکی یا اختلال رفتاری در حیات وحش شود، پذیرا باشد (Rollins, 2005; Manning, 2011; Needham & Spenceley, 2018; Weaver, 2014). استرالیا در زمینه تفسیر میراث طبیعی و مدیریت بازدیدکننده مشاهده می‌شود، مؤید این واقعیت است که کلید اصلی موفقیت، نه در کنترل صرف دسترسی، بلکه در طراحی تفسیری خلاقانه و مشارکتی نهفته است که در آن، از یک سو، پیام حفاظت با زبانی ساده و گیرا به مخاطب منتقل می‌شود و از سوی دیگر، جوامع محلی با ایفای نقش راویان طبیعت، هم از منافع اقتصادی آن بهره‌مند می‌شوند و هم به دغدغه‌مندان اصلی حفاظت تبدیل می‌گردند (Spenceley, 2018; Weaver, 2014). پژوهش‌های صورت

گرفته در مناطق حفاظت شده ایران نیز نشان می دهد که نادیده انگاشته شدن جوامع محلی در فرایند برنامه ریزی گردشگری، یکی از مهمترین عوامل شکست طرح های حفاظتی بوده است (Fennel, 2020; Higham, 2020). در این بستر پیچیده، منطقه حفاظت شده قالیکوه با موقعیت منحصر به فرد کوهستانی، تنوع گونه های نادر جانوری و گیاهی، و حضور جوامع عشایری دارای دانش بومی غنی، به عنوان یک مطالعه موردی زنده و بکر، همگی این چالش ها را به شکل عینی پیش روی ما می گذارد و در عین حال، پتانسیلی کم نظیر برای آزمودن الگوی گردشگری تجربه محور مبتنی بر حفاظت و آموزش فراهم می آورد (Gössling, 2019; Hall, 2019; UNWTO, 2020). مزیت قالیکوه نسبت به بسیاری از مناطق مشابه، وجود بافت عشایری فعالی است که می تواند با آموزش های مناسب، به عنوان مفسران و راهنمایان محلی عمل کرده و با دانش خود از مسیرها، گیاهان دارویی و رفتار حیوانات، ارزش افزوده ای عظیم به تجربه گردشگران بیافزاید (Fennel, 2020). بر این اساس، مسئله محوری این پژوهش، نه انکار پتانسیل بالای قالیکوه برای تبدیل شدن به یک قطب گردشگری علمی و آموزشی، بلکه تدوین چارچوبی عملیاتی برای مدیریت تجربه گردشگران است؛ چارچوبی که در آن، «لذت زیبایی شناسی» با «مسئولیت اکولوژیک» و «یادگیری مادام العمر» همزمان و بدون ایجاد تنش، محقق شود و این مهم، نیازمند عبور از نگاه های سنتی و اتخاذ راهکارهایی نظیر طراحی مسیرهای بازدید فصلی با ظرفیت پذیری پویا، ایجاد ایستگاه های تفسیر تعاملی با مشارکت عشایر، تدوین نظام پایش مشارکتی سلامت بوم سامانه، و به کارگیری ابزارهای نوین آموزشی مبتنی بر فناوری است تا در نهایت، گردشگری در قالیکوه از یک فعالیت فراغتی صرف، به ابزاری برای حفاظت فعال و کاتالیزوری برای توسعه پایدار منطقه تبدیل شود (Manning, 2011; Newsome et al., 2013). بدین ترتیب، این پژوهش با رویکردی تحلیلی-کاربردی، در پی آن است تا با واکاوی عمیق چالش های پیش رو و بررسی تطبیقی تجارب موفق جهانی در بوم سامانه های مشابه، مجموعه ای از راهبردهای عینی و بومی شده را ارائه دهد که بتواند الگوی مدیریت گردشگری تجربه محور متکی بر حفاظت و آموزش را در منطقه حفاظت شده قالیکوه عملیاتی سازد (Weaver, 2014; Spenceley, 2018).

منطقه مطالعه

منطقه حفاظت شده قالیکوه، با مساحتی بالغ بر ۱۱۲۱۳۰ هکتار، در سال ۱۳۹۹ به عنوان یکی از مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست به ثبت رسید. از نظر توپوگرافی، پایین ترین نقطه در بخش های جنوب غربی و در مجاورت رودخانه زالکی قرار دارد، در حالی که مرتفع ترین قله، کوه کازینستان با ارتفاع ۴۰۲۸ متر از سطح دریا است. این قله، که پس از کوه اشترانکوه دومین نقطه مرتفع استان محسوب می شود، حتی در فصل تابستان نیز پوشیده از برف است و به عنوان یکی از کانون های اصلی تأمین آب دائمی منطقه عمل می کند. از نظر جغرافیای گیاهی، این منطقه در حوزه رویشی زاگرس واقع شده و پوشش گیاهی آن شامل گونه هایی نظیر بلوط ایرانی، ارس، کیکم، زالزالک، گلابی وحشی، بنه و انواع گون است. همچنین حضور گونه های جانوری شاخصی همچون پلنگ ایرانی، خرس قهوه ای، کل و بز وحشی، کفتار، گرگ و همچنین پرندگان شکاری مانند عقاب طلایی و شاهین، بر اهمیت بوم شناختی این منطقه می افزاید.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با هدف تحلیل چالش ها و ارائه راهکارهای پایدار برای تلفیق حفاظت و آموزش در چارچوب مدیریت گردشگری تجربه محور در منطقه حفاظت شده قالیکوه، با بهره گیری از رویکرد ترکیبی (کمی-کیفی) و با تأکید بر ماتریس تحلیل راهبردی SWOT طراحی شده است. در گام نخست، با استفاده از روش کتابخانه ای و مرور نظام مند پیشینه پژوهش، چارچوب نظری مرتبط با گردشگری تجربه محور، اصول حفاظت در مناطق تحت مدیریت و مبانی آموزش محیط زیستی استخراج گردید و بر اساس آن، شاخص های کلیدی برای ارزیابی وضعیت موجود منطقه قالیکوه تدوین شد. در گام بعدی، داده های میدانی از طریق سه ابزار اصلی گردآوری شد: پرسشنامه های ساختاریافته با طیف لیکرت برای سنجش دیدگاه سه گروه ذی نفعان شامل گردشگران (با حجم نمونه ۳۸۴ نفری بر اساس فرمول کوکران)، جوامع محلی عشایری (۵۰ نفر به صورت هدفمند) و کارشناسان محیط زیست و گردشگری

(۳۰ نفر با روش دلفی)، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته عمیق با ۱۵ نفر از خبرگان و مدیران محلی به‌منظور شناسایی چالش‌های بومی و ظرفیت‌های نهفته منطقه، و مشاهده میدانی و برداشت تصویری برای مستندسازی وضعیت زیرساخت‌ها، الگوی پراکنش گردشگران و رفتارهای زیست محیطی آنان. داده‌های کمی با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های آماری نظیر تی تک‌نمونه‌ای و تحلیل واریانس، و داده‌های کیفی با استفاده از روش تحلیل محتوای عرفی و کدگذاری سه‌مرحله‌ای (باز، محوری و انتخابی) در نرم‌افزار MAXQDA مورد تحلیل قرار گرفت. در مرحله اصلی، ماتریس SWOT با تشکیل چهار ماتریس جداگانه برای هر گروه ذی‌نفع، سپس تجميع آنها در یک ماتریس نهایی تدوین و با استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM)، اولویت‌بندی راهبردهای احصاشده انجام گرفت. در نهایت، با تلفیق یافته‌های حاصل از تحلیل آماری، کدهای کیفی و ماتریس SWOT، مجموعه‌ای از راهکارهای عملیاتی و بومی‌سازی‌شده برای منطقه قالیکوه ارائه شد و اعتبار یافته‌ها از طریق روش بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان و بررسی همتایان تأمین گردید. روایی ابزارها با استفاده از روایی محتوایی CVR و پایایی پرسشنامه با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (با حد نصاب ۰.۷) تأیید شد.

نتایج

یافته‌های حاصل از تحلیل ماتریس SWOT در منطقه حفاظت‌شده قالیکوه نشان می‌دهد که مجموع امتیاز وزنی عوامل داخلی (IFE) برابر با ۲.۴۵ و عوامل خارجی (EFE) برابر با ۲.۶۸ است که بیانگر وضعیت متوسط منطقه در بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت‌ها و ضرورت تدوین راهبردهای تهاجمی (SO) محسوب می‌شود. بر اساس ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM)، راهبرد «طراحی مسیرهای گردشگری فصلی با مشارکت جوامع عشایری و نظارت بر ظرفیت برد منطقه» با امتیاز جذابیت ۶.۸۵ بالاترین اولویت را به خود اختصاص داد و مشخص شد که مهم‌ترین نقطه قوت منطقه، تنوع زیستی و چشم‌اندازهای بکر آن با وزن ۰.۱۸ و مهم‌ترین فرصت، حمایت‌های قانونی سازمان حفاظت محیط‌زیست از طرح‌های گردشگری پایدار با وزن ۰.۱۷ است. در مقابل، ضعف اصلی منطقه، کمبود زیرساخت‌های اقامتی و خدماتی با وزن ۰.۲۰ و بزرگترین تهدید، فشار چرای بی‌رویه دام و تعارض منافع با جوامع محلی با وزن ۰.۱۹ شناسایی شد. بر این اساس، راهبرد تهاجمی (SO) به عنوان بهترین رویکرد برای تلفیق حفاظت و آموزش در منطقه انتخاب گردید و بر بهره‌گیری از جذابیت‌های طبیعی قالیکوه در کنار توانمندسازی جوامع محلی و ایجاد بسترهای آموزشی برای گردشگران تأکید دارد. نتایج نشان می‌دهد که با اجرای راهبردهای اولویت‌دار، می‌توان ضمن کنترل تهدیدات، از فرصت‌های موجود برای توسعه گردشگری تجربه‌محور و ارتقاء سطح آگاهی محیط‌زیستی بهره برد.

جدول ۱. نقاط قوت

ردیف	نقاط قوت	وزن	امتیاز	امتیاز وزنی
S1	تنوع زیستی چشمگیر شامل گونه‌های نادر جانوری (پلنگ، بز و پازن، خرس قهوه‌ای) و گیاهان دارویی ارزشمند	۰/۱۲	۴	۰/۴۸
S2	چشم‌اندازهای کوهستانی بکر، مناظر طبیعی منحصربه‌فرد و تنوع اقلیمی	۰/۱۰	۴	۰/۴۰
S3	وجود جوامع عشایری با دانش بومی عمیق از گیاهان، حیوانات، مسیرها و رفتار طبیعت	۰/۱۰	۳	۰/۳۰
S5	ظرفیت بالای منطقه برای اجرای برنامه‌های آموزش محیط‌زیستی و تفسیر میراث طبیعی	۰/۰۹	۳	۰/۲۷
S6	وجود منابع آبی دائمی و فصلی (سرشاخه‌های رودخانه کشکان) و چشمه‌های متعدد	۰/۰۸	۳	۰/۲۴
S7	پوشش گیاهی غنی شامل درختان ارس، بنه، بلوط و انبوهی از گونه‌های مرتعی و دارویی	۰/۰۸	۳	۰/۲۴
S8	حضور آثار باستانی، غارهای طبیعی با نقوش صخره‌ای و آیین‌های دیرینه عشایری	۰/۰۷	۲	۰/۱۴
S9	حمایت قانونی به‌عنوان منطقه حفاظت‌شده تحت مدیریت سازمان محیط‌زیست	۰/۰۷	۲	۰/۱۴
S10	خلوت بودن نسبی منطقه و فاصله از گردشگری انبوه و صنعتی	۰/۰۶	۲	۰/۱۲

جدول ۲. نقاط ضعف

ردیف	نقاط قوت	وزن	امتیاز	امتیاز وزنی
W1	کمبود شدید زیرساخت های اقامتی، بهداشتی، رفاهی و خدماتی برای گردشگران	۰/۱۴	۱	۰/۱۴
W2	فقدان برنامه جامع مدیریت گردشگری یکپارچه با رویکرد علمی و مشارکتی	۰/۱۲	۱	۰/۱۲
W3	ضعف در آموزش و توانمندسازی جوامع محلی برای ایفای نقش در گردشگری	۰/۱۱	۲	۰/۲۲
W4	نبود سیستم نظارت پویا بر رفتار گردشگران و ظرفیت برد فیزیکی منطقه	۰/۱۰	۱	۰/۱۰
W5	کمبود سیستم نظارت پویا بر رفتار گردشگران و ظرفیت برد فیزیکی منطقه	۰/۱۰	۱	۰/۱۰
W6	نبود علائم راهنما، تابلوهای تفسیری و نقشه های راهنمای استاندارد در منطقه	۰/۰۹	۲	۰/۱۸
W7	ضعف در بازاریابی و معرفی منطقه به عنوان مقصد گردشگری علمی-آموزشی	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
W8	نبود سیستم جمع آوری و دفع اصولی زباله و مدیریت پسماند در مسیرهای گردشگری	۰/۰۸	۱	۰/۰۸
W9	عدم وجود دسترسی اینترنتی و مخابراتی مناسب برای گردشگران در منطقه	۰/۰۷	۱	۰/۰۷
W10	نبود برنامه های منظم برای پایش سلامت بوم سامانه و ثبت داده های محیط زیستی	۰/۰۶	۱	۰/۰۶

جدول ۳. فرصت ها

ردیف	فرصت ها	وزن	امتیاز	امتیاز وزنی
O1	حمایت های قانونی سازمان حفاظت محیط زیست از طرح های گردشگری پایدار در مناطق تحت مدیریت	۰/۱۳	۴	۰/۵۲
O2	افزایش چشمگیر تقاضا برای گردشگری طبیعت محور و تجربه گرا در جامعه شهری پس از همه گیری کرونا	۰/۱۲	۴	۰/۴۸
O3	قابلیت جذب سرمایه گذاری بخش خصوصی برای توسعه زیرساخت های سبز و اقامتگاه های بوم گردی	۰/۱۱	۳	۰/۳۳
O4	امکان استفاده از فناوری های نوین (اپلیکیشن های موبایل، واقعیت افزوده، پهپادها) برای آموزش گردشگران و پایش منطقه	۰/۱۰	۳	۰/۳۰
O5	ظرفیت همکاری با دانشگاه ها، مراکز پژوهشی و مؤسسات آموزشی برای انجام پژوهش های کاربردی	۰/۱۰	۳	۰/۳۰
O6	رشد آگاهی عمومی نسبت به اهمیت مناطق حفاظت شده و ضرورت حفاظت از تنوع زیستی	۰/۰۹	۳	۰/۲۷
O7	امکان ایجاد برند «قالیکوه» به عنوان قطب گردشگری علمی-آموزشی و تجربه محور در غرب کشور	۰/۰۹	۳	۰/۲۷
O8	پتانسیل دریافت تسهیلات و کمک های مالی صندوق های محیط زیستی بین المللی مانند (GEF, UNDP)	۰/۸۰	2	۰/۱۶
O9	امکان بهره گیری از تجارب موفق جهانی در مدیریت گردشگری مناطق حفاظت شده و بومی سازی آن	۰/۰۸	۲	۰/۱۶
O10	وجود بسترهای قانونی برای مشارکت جوامع محلی در مدیریت و بهره برداری پایدار از منطقه	۰/۰۷	۲	۰/۱۴

جدول ۴. تهدیدها

ردیف	تهدید ها	وزن	امتیاز	امتیاز وزنی
T1	فشار چرای بی رویه دام و تعارض منافع جوامع محلی (دامداران) با برنامه های حفاظتی منطقه	۰/۱۶	۱	۰/۱۶
T2	تغییرات اقلیمی، خشکسالی های پدیدری و کاهش بارندگی مؤثر بر منابع آبی و پوشش گیاهی	۰/۱۴	۲	۰/۲۸
T3	ورود گردشگران بدون برنامه، نظارت و اطلاع رسانی و آسیب های ناشی از آن به زیستگاه های حساس	۰/۱۳	۱	۰/۱۳
T4	ضعف قوانین بازدارنده و نظارت ناکافی بر تخلفات محیط زیستی (شکار غیرمجاز، قطع درختان، آتش سوزی)	12/0	2	24/0
T5	مهاجرت جوانان عشایر به شهرها و کاهش دانش بومی و از دست رفتن سرمایه های انسانی منطقه	۰/۱۱	۲	۰/۲۲
T6	توسعه بی رویه راه های دسترسی و جاده سازی بدون مطالعه ی زیست محیطی	۰/۱۰	۱	۰/۱۰
T7	گسترش فعالیت های معدنی و برداشت بی رویه از منابع معدنی در حاشیه و پیرامون منطقه	۰/۰۹	۱	۰/۰۹
T8	رقابت با سایر مناطق حفاظت شده و جاذبه های گردشگری استان برای جذب گردشگر	۰/۰۷	۲	۰/۱۴
T9	احتمال ورود گونه های مهاجم و بیماری های نوپدید به دلیل ورود گردشگران از مناطق مختلف	۰/۰۵	۲	۰/۱۰
T10	افزایش هزینه های حفاظت و مدیریت در شرایط تورمی و کاهش بودجه های دولتی	۰/۰۴	۲	۰/۰۸

جدول ۵. جمع‌بندی وزن‌دهی نهایی

شاخص	امتیاز وزنی	وضعیت
نقاط قوت (S)	۲/۶۰	نسبتاً قوی
نقطه ضعف (W)	23/1	ضعف‌های جدی
فرصت‌ها (O)	۲/۹۳	فرصت‌های بسیار مطلوب
تهدیدها (T)	54/1	تهدیدهای قابل توجه
جمع عوامل داخلی (IFE)	83/3	موقعیت متوسط (نزدیک به ۴)
جمع عوامل خارجی (EFE)	47/4	موقعیت مطلوب (نزدیک به ۵)

بر اساس ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM) و محاسبه امتیاز جذابیت (TAS) برای هر راهبرد، راهبرد طراحی مسیرهای گردشگری فصلی با مشارکت جوامع عشایری، توانمندسازی آنان به‌عنوان مفسران بومی طبیعت و استقرار سیستم نظارت پویا بر ظرفیت برد منطقه «با کسب امتیاز جذابیت ۷.۴۲، به‌عنوان بهترین راهبرد انتخاب شد. این راهبرد با بهره‌گیری همزمان از نقاط قوت برتر (تنوع زیستی با وزن ۰.۱۲ و دانش بومی عشایر با وزن ۰.۱۰) و فرصت‌های کلیدی (حمایت قانونی با وزن ۰.۱۳ و افزایش تقاضا با وزن ۰.۱۲)، ضمن کنترل مؤثرترین تهدید (فشار چرا با وزن ۰.۱۶) و جریان مهم‌ترین ضعف (کمبود زیرساخت با وزن ۰.۱۴ و نبود نظارت با وزن ۰.۱۰)، بیشترین سازگاری و کارایی را با شرایط موجود منطقه دارد و می‌تواند زمینه‌ساز تلفیق حفاظت و آموزش در قالیکوه گردد.

جدول ۶. راهبردهای کلان (با وزن‌دهی و اولویت)

ردیف	راهبرد کلان	وزن اولویت طبقه‌بندی
۱	طراحی مسیرهای گردشگری فصلی با مشارکت جوامع عشایری، توانمندسازی آنان به‌عنوان مفسران بومی طبیعت و استقرار سیستم نظارت پویا بر ظرفیت برد منطقه	۰.۱۷ / اول SO
۲	ایجاد شبکه‌ای از ایستگاه‌های تفسیر تعاملی (با مشارکت عشایر) در نقاط کلیدی منطقه برای آموزش گردشگران و روایت میراث طبیعی-فرهنگی	۰.۱۵ / دوم SO
۳	تدوین برنامه جامع مدیریت یکپارچه گردشگری با رویکرد حفاظت‌محور، مشارکتی و مبتنی بر دانش بومی	۰.۱۴ / سوم WO
۴	برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی توانمندسازی برای جوامع محلی در زمینه راهنمایی، تفسیر طبیعت و اصول گردشگری پایدار	۰.۱۳ / چهارم WO
۵	توسعه زیرساخت‌های سبز و اقامتگاه‌های بوم‌گرمی با حداقل آسیب به محیط‌زیست و تأمین نیازهای اولیه گردشگران	۰.۱۲ / پنجم WO
۶	طراحی اپلیکیشن موبایل (با قابلیت آفلاین) برای آموزش محیط‌زیستی، نقشه مسیرها، راهنمای خودرهنما و سیستم ثبت گزارشات زیست‌محیطی	۰.۱۰ / ششم SO
۷	ایجاد نظام پایش مشارکتی سلامت بوم‌سامانه با مشارکت عشایر و گردشگران و ثبت داده‌های محیط‌زیستی در بازه‌های زمانی مشخص	۰.۰۸ / هفتم ST
۸	تدوین قوانین بازدارنده و جریمه‌های مؤثر برای متخلفان محیط‌زیستی همراه با فرهنگ‌سازی گسترده از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی	۰.۰۵ / هشتم ST
۹	برقراری همکاری رسمی با دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی برای انجام پژوهش‌های کاربردی، نظارت علمی بر طرح‌ها و ارائه مشاوره تخصصی	۰.۰۴ / نهم WO
۱۰	توسعه بازار گردشگری تجربه‌محور با تأکید بر ارزش‌های آموزشی و حفاظتی قالیکوه و معرفی آن به‌عنوان الگوی موفق گردشگری پایدار در کشور	۰.۰۲ / دهم SO

انتخاب راهبرد «طراحی مسیرهای گردشگری فصلی با مشارکت جوامع عشایری، توانمندسازی آنان به‌عنوان مفسران بومی طبیعت و استقرار سیستم نظارت پویا بر ظرفیت برد منطقه» به‌عنوان راهبرد برتر با امتیاز جذابیت ۷.۴۲، مبتنی بر سه دلیل اساسی است: نخست، این راهبرد با تکیه بر دو نقطه قوت اصلی (تنوع زیستی ۰.۱۲ و دانش بومی عشایر ۰.۱۰) و بهره‌گیری از دو فرصت کلیدی (حمایت قانونی ۰.۱۳ و افزایش تقاضا ۰.۱۲)، بیشترین هم‌افزایی را ایجاد می‌کند. دوم، به‌طور مستقیم بزرگ‌ترین تهدید (فشار چرا با وزن ۰.۱۶) را با مشارکت عشایر در مدیریت و نظارت، از تهدید به فرصت تبدیل می‌کند و همزمان ضعف نبود نظارت (۰.۱۰) را جبران می‌نماید. سوم، طراحی مسیرهای فصلی، ضمن کنترل بار گردشگری در فصول پرخطر و کاهش تخریب زیست‌گاه‌ها، بستری برای آموزش مستمر گردشگران از طریق تعامل با مفسران بومی فراهم می‌آورد و با ایجاد درآمد پایدار برای

عشایر، آنان را به دغدغه‌مندان اصلی حفاظت تبدیل می‌سازد. این راهبرد با پوشش همزمان ابعاد حفاظتی، آموزشی، اقتصادی و اجتماعی، قابلیت اجرایی بالا و پذیرش عمومی در منطقه را دارد.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل چالش ها و ارائه راهکارهای پایدار برای تلفیق حفاظت و آموزش در چارچوب مدیریت گردشگری تجربه‌محور در منطقه حفاظت‌شده قالیکوه، با بهره‌گیری از رویکرد ترکیبی و ماتریس تحلیل راهبردی SWOT انجام شد. یافته‌های حاصل از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) با امتیاز وزنی ۳.۸۳ و عوامل خارجی (EFE) با امتیاز ۴.۴۷، نشان‌دهنده وضعیت نسبتاً مطلوب منطقه در بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی (به‌ویژه حمایت‌های قانونی سازمان محیط‌زیست با وزن ۰.۱۳ و افزایش تقاضای اجتماعی برای گردشگری طبیعت‌محور با وزن ۰.۱۲) و وجود نقاط قوت قابل توجهی نظیر تنوع زیستی چشم‌گیر با وزن ۰.۱۲ و دانش بومی ارزشمند جوامع عشایری با وزن ۰.۱۰ است. با این حال، ضعف‌های جدی از جمله کمبود زیرساخت‌های اقامتی و خدماتی با وزن ۰.۱۴، فقدان برنامه جامع مدیریت یکپارچه با وزن ۰.۱۲ و نبود سیستم نظارت پویا بر ظرفیت برد منطقه با وزن ۰.۱۰، به‌عنوان موانع اصلی تحقق گردشگری پایدار شناسایی شدند. بر اساس ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM)، راهبرد تهاجمی «طراحی مسیرهای گردشگری فصلی با مشارکت جوامع عشایری، توانمندسازی آنان به‌عنوان مفسران بومی طبیعت و استقرار سیستم نظارت پویا بر ظرفیت برد منطقه» با امتیاز جذابیت ۷.۴۲، به‌عنوان برترین راهبرد انتخاب گردید که ضمن بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت‌های موجود، بزرگترین تهدید یعنی فشار چرای بی‌رویه دام و تعارض منافع با جوامع محلی (وزن ۰.۱۶) را با مشارکت عشایر در مدیریت و نظارت، از تهدید به فرصت تبدیل میکند و همزمان ضعف نبود نظارت را جبران می‌نماید. بر این اساس، راهکارهای عملیاتی پیشنهادی شامل ایجاد شبکه ایستگاه‌های تفسیر تعاملی با مشارکت عشایر (راهبرد دوم با وزن ۰.۱۵)، توسعه زیرساخت‌های سبز و اقامتگاه‌های بوم‌گردی (وزن ۰.۱۲)، طراحی اپلیکیشن آموزشی (وزن ۰.۱۰) و تدوین قوانین بازدارنده برای متخلفان محیط‌زیستی (وزن ۰.۰۵)، به‌عنوان راهبردهای کلان مکمل احصا شدند. در نهایت، پژوهش حاضر با ارائه الگویی بومی و مشارکتی، نشان می‌دهد که تلفیق حفاظت و آموزش در قالیکوه، نه تنها امکان‌پذیر، بلکه با ایجاد درآمد پایدار برای عشایر و ارتقاء آگاهی محیط‌زیستی گردشگران، می‌تواند به توسعه پایدار منطقه منجر شود. تحقق این مهم، نیازمند عزم جدی مدیران، مشارکت فعال جوامع محلی و نظارت مستمر علمی بر اجرای راهبردهای تدوین شده است و قالیکوه با دارا بودن جاذبه‌های منحصر به فرد طبیعی و فرهنگی، می‌تواند به‌عنوان الگویی موفق برای سایر مناطق حفاظت‌شده کشور در زمینه مدیریت گردشگری تجربه‌محور مبتنی بر حفاظت و آموزش مطرح گردد.

References

- Beck, L., & Cable, T. (2011). *The Gifts of Interpretation: Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture* (2nd ed.). Sagamore Publishing.
- Buckley, R. (2009). *Ecotourism: Principles and Practices*. CABI.
- environmentally sustainable behaviour: The role of post-visit 'action resources'. *Environmental Education Research*, Ballantyne, R., & Packer, J. (2011). Using tourism free-choice learning experiences to promote *rch*, 17(2), 201-215.
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2000). *Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning*. AltaMira Press.
- Fennell, D. A. (2020). *Ecotourism* (5th ed.). Routledge
- Gössling, S., & Hall, C. M. (2019). Tourism and sustainable development. In *Handbook of Sustainable Tourism*. Edward Elgar Publishing.
- Hall, C. M., & Page, S. J. (2014). *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space* (4th ed.). Routledge.
- Ham, S. H. (2016). *Interpretation: Making a Difference on Purpose*. Fulcrum Publishing.
- Higham, J. (Ed.). (2020). *Critical Issues in Ecotourism*. Routledge.
- Hvenegaard, G. T. (2011). Interpretation and ecotourism. In *International Handbook on Ecotourism*. Routledge.
- Manning, R. E. (2011). *Studies in Outdoor Recreation: Search and Research for Satisfaction* (3rd ed.). Oregon State University Press.
- Mason, P. (2016). *Tourism Impacts, Planning and Management* (3rd ed.). Routledge.

- McCool, S. F., & Moisey, R. N. (Eds.). (2008). *Tourism, Recreation and Sustainability: Linking Culture and the Environment* (2nd ed.). CABI.
- Needham, M. D., & Rollins, R. B. (2005). Social carrying capacity. In *Society and Natural Resources*. Routledge.
- Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. (2013). *Natural Area Tourism: Ecology, Impacts and Management* (2nd ed.). Channel View Publications.
- Müller, S., Huck, L., & Markova, J. (2020). Sustainable community-based tourism in Cambodia and tourists' willingness to pay. *ASEAS-Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 13(1), 81-101.
- Nazmfar, H., & Mohammadi, C. (2019). Evaluating Infrastructures and Tourism Attractions in Oramanat of Kermanshah. *Spatial Planning*, 9(4), 43-66.
- Orams, M. B. (1997). The effectiveness of environmental education: Can we turn tourists into 'greenies'? *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 3(4), 295-306.
- Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the experience economy. *Harvard Business Review*, 76(4), 97-105.
- Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). *The Experience Economy: Work Is Theatre & Every Business a Stage*. Harvard Business School Press.
- Prentice, R. C., Witt, S. F., & Hamer, C. (1998). Tourism as experience: The case of heritage parks. *Annals of Tourism Research*, 25(1), 1-24.
- Sharpley, R. (2018). *Tourism, Tourists and Society* (6th ed.). Routledge.
- Spenceley, A. (Ed.). (2018). *Handbook of Sustainable Tourism*. Routledge.
- Tilden, F. (1977). *Interpreting Our Heritage* (3rd ed.). University of North Carolina Press.
- UNWTO (2020). *Sustainable Tourism Development Guidelines*. World Tourism Organization.
- Walter, P. (2013). Theorising visitor learning in ecotourism. *Journal of Ecotourism*, 12(3), 161-175.
- Wang, L. E., Zhong, L., Zhang, Y., & Zhou, B. (2014). Ecotourism environmental protection measures and their effects on protected areas in China. *Sustainability*, 6(10), 6781-6798.
- Yati, Y. (2024). Facilitating innovation through lab projects: cases from experience-based tourism. *Tourism Recreation Research*, 49(4), 772-785.
- Yosofvand, H. R., & Abdollahi, A. A. S. (2025). The Role of Rural Women in the Development of Community-Based Tourism (CBT): A Case Study of Villages around the Gahar Lake in Lorestan Province. *Spatial Planning*, 15(3), 113-142.
- Zachrisson, A., Sandell, K., Fredman, P., & Eckerberg, K. (2006). Tourism and protected areas: motives, actors and processes. *The International Journal of Biodiversity Science and Management*, 2(4), 350-358.